

Michał Głowala: Łatwość działania

Klasyczna teoria cnót i wad w scholastyce

Lublin, Towarzystwo naukowe KUL 2012. 607 s.

Přínosu scholastiky pro etiku se v současnosti věnuje stále více osob a institucí. Zájem se přitom rozšiřuje od středověké scholastiky i na její další vývoj v renesanci a novověku. V minulosti byl předmětem zájmu badatelů hlavně přirozený zákon,

7 Tamže, s. 75.

8 Klimeková, A., Obdobie demokracie, tolerancie a humanity, alebo je to iba náš sen?, c.d., s. 3.

pro který byla renesanční a novověká scholastika zlatým obdobím. Nyní se postupně začíná objevovat i zájem o oblast ctností, s nimiž souvisí problematika vášní, které jsou ctnostmi kultivovány. V případě středověké scholastiky jsou to hlavně anglicky psané práce Simo Knuuttily (vášně)¹ a Istvána Bejczyho (etika ctností ve středověku),² nemluvě o celé řadě specializačních monografií, z nichž většina je věnována Tomáši Akvinskému. Ve scholastice novověké jsou podle mého soudu nejvýznamnější práce španělské provenience, z nichž můžeme jmenovat počín autorského kolektivu Pulido-Herrerros-González,³ který editoval obsáhlou monografii o vášních, nebo Sellésovu monografii o rozumových ctnostech.⁴ Je velmi potěšující, že se rozsáhlá monografie, jejíž téma se zaměřuje na oblast ctností ve středověké a novověké scholastice, objevila i v našem středoevropském prostoru, konkrétně v polské filosofické oblasti.

Autorem práce je relativně mladý pracovník Univerzity ve Vratislavi, Michał Głowala, který se scholastice vrcholného středověku a na ni navazující scholastice renesanční a novověké systematicky věnuje. Nedávno vydaná kniha *Łatwość działania* se zaměřuje na habitus, který je nadřazeným pojmem ctnosti. Jak říká sám název knihy, jedná se o schopnost jednat snadno. Definice ctnosti existuje celá řada, ale všechny se shodují v základních rysech, mezi které patří zaměření k nějaké dokonalosti a získaná nebo vlitá schopnost snadného jednání (*facilitas*), kterou ctnost působí.

Habitus je ve scholastické filosofii jedním z typů kategorie kvality. Úvodní část knihy vysvětluje tento pojem, aby bylo možné postoupit k dalším otázkám, které s problematikou habitů a konkrétně habitů ctností souvisejí. Autor si zde klade za cíl prozkoumat texty středověké a barokní scholastiky o ctnostech právě s ohledem na problematiku snadnosti jednání. Metodologie jeho práce je vedena analýzou děl autorů klasických a neklasických. První přístup, ke kterému se autor sám hlásí, je pozice Aristotela a jeho následovníků, zatímco druhá se spojuje především s Ockhamem a nominalistickými mysliteli jezuitské scholastiky. Obecně vzato, autor hájí klasická stanoviska a v oblasti scholastiky novověké zvláště oceňuje Jana od sv. Tomáše.

V první části se pojednává o klasifikaci habitů. Za prvé jde samozřejmě o rozlišení morálních habitů, tj. ctností a neřestí, a habitů, které se morální oblasti netýkají. Dále jde o otázku rozlišení typů habitů bez ohledu na to, zda jde, či nejde o ctnos-

1 Knuuttila, S., *Emotions in Ancient and Medieval Philosophy*. Oxford–New York, Oxford University Press 2006.

2 Bejczy, I., *Virtue Ethics in the Middle Ages: Commentaries on Aristotle's "Nicomachean Ethics"*, 1200-1500. Leiden, Brill 2007.

3 Pulido, M. L. – Fuertes Herreros, J. L. – Poncela González, A. E. (eds.), *La filosofía de las pasiones y la Escuela de Salamanca: Edad Media y Moderna*. Cáceres, Instituto de Teología „San Pedro de Alcántara“ 2013.

4 Selés, J. F., *Los hábitos adquiridos*. Pamplona, Universidad de Navarra 2000.

ti. Promyšlení diferencí mezi habitusy je totiž klíčová otázka, ze které pak vycházejí všechny následující diskuse. Autor rozlišuje klasickou teorii, podle které jeden a týž habitus může vést k různým typům jednání, a teorii neklasickou, kde jednomu habitus vždy odpovídá jeden typ jednání.

Ve druhé části se autor zaměřuje na subjekt habitů. Těmi jsou v člověku rozum, vůle a smyslová afektivita (*appetitus sensitivus*). Otázkou je, které z těchto rozumových a smyslových schopností mohou být prostřednictvím habitů formovány. Autor i zde postupuje cestou rozlišení mezi klasickou a neklasickou teorií, resp. teoriemi, protože ani v jednom případě se nejedná o uniformní stanovisko, které by bylo u všech myslitelů zcela identické. Hlavní rozdíl mezi klasickými a neklasickými teoriemi zde spočívá v tom, že zatímco klasické uznávají potřebu ctností pro všechny výše jmenované schopnosti, neklasické se omezují pouze na rozumovou oblast, takže morálně zajímavé habitusy připisují pouze vůli.

Třetí část se zabývá trváním habitusů. Problém se zviditelňuje hlavně v kontextu otázky zániku habitů. Jestliže je habitus ctností relativně pevnou dispozicí, která ovlivňuje snadnost morálně dobrého jednání, pak tato snadnost může pominout buď kvůli dlouhodobému nejednání určitým způsobem, nebo kvůli jednání protikladnému. Také v této věci autor rozlišuje mezi klasickými a neklasickými teoriemi.

Ve čtvrté části si M. Głowala klade otázku kvantitativního vymezení habitusů, tedy jeho rozsahu, a v páté části pak pokračuje analýzou intenzity habitusů. Co se týče rozsahu, rozlišuje klasický přístup mezi morálními ctnostmi na straně jedné a ctnostmi rozumovými na straně druhé. Ctnosti podle tohoto přístupu nemohou rozšiřovat svůj záběr, tj. nemohou být fragmentární, zatímco vědění či umění ano. Vzrůst intenzity habitusů může být chápán jako doplňování dalších a dalších částí daného habitusů, což je přístup neklasický, nebo jako dokonalejší a dokonalejší ovládnutí příslušné schopnosti náležitým habitusem. To je přístup klasický – a stejně jako v jiných případech se k němu přiklání i autor recenzované knihy.

Šestá část je zaměřena na vznik habitusů, tj. na otázky, z čeho pochází ona snadnost, která se s habitusy ctností spojuje. Jde například o problém, zda se příslušný habitus získává již při prvním konání určitého druhu. Další otázkou pak je eventuální odlišnost situace v rámci různých druhů habitusů. Zdá se totiž, a klasická teorie s tím počítá, že do oblasti věd lze proniknout snáze a rychleji než do oblasti morálních ctností. Rozdíl může být dán odlišnou situací rozumového poznání na jedné straně a afektů, které jsou formovány morálními ctnostmi, na straně druhé. V sedmé části se pak autor zaměřuje na habitus jako na příčinu jednání.

Knihy Michała Głowala je vyčerpávajícím a srozumitelně představeným pojednáním o jednom z významných témat středověké i novověké scholastiky. Toto téma je prakticky nepominutelné, protože jak charakter vědy, tak i morální ctnosti vyjasnění teorie habitusů vyžadují. Publikaci lze bezpochyby doporučit jak medievistům, tak i zájemcům o druhou scholastiku.